

4664-2
1-11134

1106 / 41.64 / 44
124
1124
DMP
Alq
1097
001

DOCUMENTAAR CENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

REDE
VAN
den Heer J. BARON,
(Ericus)
GEHOUDEN IN DE
Openbare Vergadering
te WEESP,
op Woensdag 24 Maart 1897.

HEEREN!

Het was mij niet alleen een groot genoegen, maar ook een groote eer, uitgenoodigd te worden, om te komen spreken over de groote belangen van landbouw, tuinbouw en veeteelt, die ons allen zoo na aan het hart liggen.

Men zegt dat ik dit zoo druk en onvermoeid doe, maar, Heeren, daarbij moet ik opmerken:

»De lust en liefde tot een ding
Maakt moeite en arbeid gering.»

Landbouw, Tuinbouw, Veeteelt, Zuivelbereiding, Handel en Nijverheid zijn de takken van bestaan van ons vaderland. Laten wij dus duidelijk uitspreken, dat, als wij over deze takken van nijverheid spreken, wij de belangen van het geheele volk behandelen, want daaronder

behoort ook de volksvoeding. Als men nu van mij verwacht, een van te voren opgestelde rede of wel een uitgewerkte studie, dan moet ik daarop antwoorden, dat de stof zoo uitgebreid is, dat het niet mogelijk is, in een paar uren alles er van te zeggen, wat er van te zeggen is en dat ik op mijn reizen van jaar op jaar door het geheele land, afgescheiden van mijne geschriften, hoe langer hoê meer inzie, dat de stof in plaats van uitgeput te raken, elken dag weer wordt aangevuld met nieuwe belangen. Dan dit, dan dat. Een berg van gegevens wacht op behandeling.

Het onderwerp is zóó uitgebreid en zóó belangrijk, dat men het bijna niet gelooven zou. Indien er dan ook nog iemand is, die niet weet wat een minister van landbouw en tuinbouw te doen zou hebben, dan verklaar ik, dat ik niet begrijp wat zoo iemand in den tegenwoordigen tijd op de wereld doet.

Ik wensch hedenavond met U te bespreken paragraaf 6 van het Program van Urgentie van de *Liberale Unie*. Deze paragraaf luidt:

„Maatregelen ter behartiging van de ontwikkeling van landbouw, veeteelt, handel en nijverheid niet door beschermende rechten, maar o. a. door verbetering van verkeers- en gemeenschapsmiddelen, ook tusschen afgelegen streken en de centra der bevolking en wat den landbouw aangaat, o. a. door verbreiding van landbouwonderwijs, door samentrekking van de bestuurstak ten aanzien der landbouwbelangen bij een der departementen van algemeen bestuur; door herziening van de bepalingen op het stuk van de jacht.”

Uit deze paragraaf blijkt dat de liberale partij den landbouw niet verheffen wil door beschermende rechten, maar door andere maatregelen, en wat den landbouw aangaat, mijneheeren, dit onderwerp is zoo belangrijk,

omdat de toekomst van ons volk er van afhangt, en des te belangrijker is het dus, wien men tot volksvertegenwoordiger kiezen zal.

Ik geloof dan ook dat bij de eerstvolgende verkiezing een geheel andere maatstaf zal aangenomen worden dan een politieke en dat men zal inzien dat deze niets met de kerkelijke partijen te maken heeft.

Het kan niet anders dan een diep gevoel van ergernis verwekken, wanneer men ziet dat van de zestig leden, die gewoonlijk in de vergadering der Tweede Kamer tegenwoordig zijn, er hoogstens zes of zeven luisteren, als er over landbouwzaken gesproken wordt en dat de anderen dan in diverse gesprekken verdiept zijn, zoodat niet alleen verzuimd wordt nota te nemen van hetgeen gesproken wordt, maar ook vaak door omstandigheden verzuimd wordt de handelingen na te lezen, die den Heeren 's avonds gedrukt worden toegezonden en men zodoende in het geheel geen kennis van de zaak neemt.

Hij dien men kiezen zal tot volksvertegenwoordiger, zal dat moeten zijn met hart en ziel of hij moet zeggen: „ik dank daarvoor, want dat is een taak, zóó vol vertrouwen en van zóóveel verantwoording, dat een afgevaardigde, ook al is er geen vergadering van de Staten-Generaal, elken dag nog tijd te kort komt, om de belangen van zijn district en van het land te onderzoeken en te behartigen,” en ik begrijp niet hoe die schandelijke onverschilligheid, ten opzichte van deze belangrijke zaak, te rijmen is met een goede opvatting van zijn plicht als volksvertegenwoordiger.

Onder alle partijen wordt het bewustzijn levendig, dat een andere weg moet ingeslagen worden.

We zullen thans niet den ouden sleur moeten volgen, maar we zullen gaan vragen: wat heeft de afgevaardigde voor ons gedaan?

Ik noem u b. v. de schromelijke verwaarloozing van de belangen van onze veeteelt en zuivelbereiding in het buitenland, en wat ik u hier mededeel, heb ik reeds meer dan eens in het openbaar gezegd. Wanneer de boter in het najaar weer iets duurder begint te worden, dan komen er elk jaar plotseling van die droevige berichten uit Engeland, dat de boter alweer vervalscht is door die bedriegelijke Hollanders. Dat begon mij te vervelen. Toen ik mij voor twee jaren geleden uitsluitend aan deze belangen kon gaan wijden, heb ik aan vertrouwde adressen inlichtingen ingewonnen. En gelukkig, ik had succès. Mij bleek toen, dat de goede Hollandsche boter als Deensche moest ingevoerd worden om aftrek te vinden. Ik heb niet geschroomd, hoewel het een storm van verontwaardiging verwekte, te verklaren dat onze boter alleen door de protectionisten in Engeland van de markt verdrongen wordt; en zoolang men dat laat gaan, wordt het al erger en erger. Hetzelfde gebeurde in Frankrijk en België en het stond mij zóó tegen, dat onze veehouders in die mate benadeeld werden, dat ik mijn best gedaan heb om dat te keer te gaan.

Toen er weer een klacht ingekomen was, werd Dr. VAN DER SANDE door de Regeering en Dr. VAN HAMEL ROOS door de *Friesche Maatschappij van Landbouw* naar Londen gezonden om met de scheikundigen der Engelsche Regeering een onderzoek in te stellen naar de vervalschte boter.

Doch toen onze scheikundigen op de bestemde plaats kwamen, waren de Engelschen er niet, doch deze schreven een briefje, dat er in plaats van 60 % misschien niet meer dan 10 % margarine in voorkwam en dat zij ook daarvan niet zeker waren. Zoo gaat het als men de zaak flink onder de oogen ziet. Dat kunnen vele boterfabrikanten, maar in de eerste plaats kunnen dat de

volksvertegenwoordigers veel beter doen dan een dagblad en begrijp ik dan ook niet, dat de volksvertegenwoordigers niet inzien, dat zij hiervoor zijn geroepen.

Wij behoeven van de boter alleen niet te leven, dat is waar, maar wanneer het landbouw en veeteelt goed gaat, dan stroomt van uit deze bronnen van ons volksbestaan de welvaart over het geheele land, ook naar de groote steden.

Begrijpen wij toch, dat hunne belangen ook onze belangen zijn.

Zonder landbouw geen welvaart. Zonder landbouw kwijnt de industrie in ons land.

Een ander geval! Als ik straks de Purmerender en Hoornsche Paaschmarkten bezoek, dan erger ik er mij over, hoewel ik persoonlijk niet het minste belang er bij heb, dat de beste stukken vee voor een som van f 50.— minder verkocht worden, dan zij een vorig jaar konden opbrengen. Maar wat is het geval?

In Frankrijk, te Atrécht, wordt plotseling ons vee geweigerd, waardoor ons beste vee en het jonge vee direct minder opbrengt, de schot en gusteders naar evenredigheid.

Toen Nederland als een voorbeeld voor de geheele beschaafde wereld een wet in het leven riep ter voorkoming van besmettelijke veeziekte, waarvoor men Minister HEEMSKERK niet dankbaar genoeg kan zijn, toen wachtte men slechts op een gelegenheid om iets anders te ontdekken. Frankrijk had zijn grenzen reeds vroeger voor ons gesloten en toen nu de grenzen gelukkig weder met moeite geopend waren, zag men de Fransche veeboeren met hun welgedane vroolijke gezichten, o zoo gaarne komen, en zij besteedden flinke prijzen. Het vorige jaar zag men op de Paaschtentoonstelling te Purmerend de beste dieren uit het geheele land vlug

verkoopen tegen hooge prijzen. Zoo ging het overal in Nederland tot op eens te Atrecht in November „mond- en klauwzeer” werd geconstateerd — maar niet bewezen — en daarop onmiddellijk de grenzen werden gesloten. Toen zou men toch verwacht hebben, dat de Minister en Volksvertegenwoordiging bij elk van die lange treinen één veearts had medegegeven, dan had men geen „mond- en klauwzeer” durven ontdekken. Maar men bepaalde zich bij een meer of minder scherpe keuring en zeide: „daarvoor hebben wij niet genoeg veeartsen”; eerst heette ons land wel genoeg veeartsen te hebben.

Zoo gaat het ook met de varkens. Nederland zit over en t' over vol met varkens.

Nu waren de prijzen weer een beetje beter geworden dan wij in den laatsten tijd gewend waren en als een bliksemstraal van den helderen hemel kwam toen het bericht: „de Fransche grenzen zijn gesloten.”

Ik lees geregeld de groote Fransche bladen en het is opmerkelijk dat allen zwijgen; wie zal daarvan de reden kunnen zeggen? En ik zeg het hier in het publiek: de veeartsen zijn omgekocht, als zij werkelijk mond- en klauwzeer constateerden om de grenzen gesloten te krijgen. Maar het is toch te dwaas, dat men zich als tamme ganzen laat plukken zonder ook maar te kwaken. Past nu op, want andere landen zullen volgen, waar schuwde ik toen en 't is helaas uitgekomen. Duitschland is al zóó ver gegaan, dat het niet eens melk en versch geslacht vee wil laten invoeren.

VON HAMMERSTEIN, de Duitsche Minister van Landbouw, verzekerde tevergeefs, dat men meer kans van besmetting liep bij vee uit Duitschland dan uit Nederland; maar 't mocht niet baten. 't Zelfde zeide ook de Belgische Minister van Landbouw; doch eveneens tevergeefs.

Maar het zal nog erger worden. De bacil van de

overervende ziekte „mond- en klauwzeer” kan ook voorkomen in boter en versche kaas en is het zoover dat zij zeggen: „wij sluiten onze grenzen ook voor boter en kaas;” dan, Heeren, weet ik niet wat er van onze veeveelt en landbouw moet worden.

Maar men moet flink optreden; dat helpt! Dat heeft men de vorige week nog te Purmerend gezien; daar zijn ze wakker geworden en heeft men verhinderd, dat men ons nog meer nadeel aandeed. Daar heeft men zoo flink voor onze belangen gezorgd, dat het geheele land behoed is voor sluiting der grenzen. Men had in Frankrijk geconstateerd, dat wij magarine-kaas hadden ingevoerd. Maar, Heeren, ik ben overal door het geheele land geweest, maar nergens heb ik een margarine-kaasfabriek kunnen vinden. Eén is er geweest, maar die is reeds lang weer verdwenen.

Men verdacht die kaas, of liever men wilde ze verdenken; maar de kaashandelaars te Purmerend gingen zelf naar Frankrijk en zeiden: „Bewijs mij dat eens.” Toen had men zich vergist en de kaas was in ééns goed geworden. Nu berustte deze vergissing op eenige vluchtige vetzuren, die zich in de kaas voordoen; dat kan ik u hier niet verklaren. Men kan dat beter doen in een laboratorium. Want het onderzoek kan daar zóó zuiver geschieden dat men zeggen kan: die kaas is van een bepaalde fabriek of van die of die boer. Het gehalte van vluchtige vetzuren moet even groot zijn bij de uit zekere melk bereide producten, als bij die melk zelve.

Natuurlijk waren die heeren pas weer te Purmerend, of daar kwamen weer berichten dat de kaas vervalscht was en weer keerden de kaashandelaars naar Frankrijk terug en ook toen bleek er niets van aan te zijn. De heer BULTMAN, de voorzitter van het *Ned. Landbouw*

Comité spande er zich nu voor en door bemiddeling van onzen Minister van Buitenlandsche Zaken heeft onze gezant zich in connectie begeven met het Gouvernement van Frankrijk en nu was de slag door het flinke optreden van die heeren, afgewend.

Zoo had het ook kunnen gaan met ons vee en hadden al onze boeren het genoeg kunnen hebben, dat al de grenzen voor hen openstonden.

Daarom moeten de candidaten voor de Tweede Kamer, vóór zij benoemd worden overtuigd zijn, en heilig en vast beloven, dat niets hun te veel moeite zal zijn om te zorgen, dat die grenzen weer open komen.

Zij moeten zich afvragen: „Wat kan tot heil van het volk strekken.” Het is eene verkrachting onzer handelstractaten, wegens ongegronde redenen de grenzen te sluiten. Om een goed Volksvertegenwoordiger te zijn moet men veel meer, oneindig veel meer doen, dan alleen tegen de verkiezingen wat activiteit ontwikkelen.

Maar zonder wederzijdsche hulp wordt niets tot stand gebracht, en al zijn er politieke partijen en al onderschrijf ik voor mij zelf met volle instemming het Hervormings-Programma en het Programma van Urgentie der Liberale Unie, *er is één partij die samen gevoegd wordt uit alle partijen, en dat is de partij van het Nederlandsche Volk.*

Er is dan ook onder alle partijen één machtige eensgezinde partij, die een geheel andere wijze van handelen voorstaat dan tot nog toe is geschied, en waardoor steeds helderder de zon op alle takken zal schijnen en iets beters tot stand zal komen. Gelukkig, wij hebben thans ook door het werk der liberale partij een uitgebreider kiesrecht verkregen, en men kan thans niet meer over den werkmán beschikken zonder den werkmán. Of dat kiesrecht nog niet veel meer moest

uitgebreid worden, laat ik thans onbesproken. Gebruiken wij alvast wat wij hebben. Landbouw, Veeteelt, Handel en Nijverheid zijn zusters uit een gezin en takken van een boom. Nu zijn er graanboeren, of liever de eigenaars van den grond dier boeren, willen invoerrechten op graan. Het kan niet anders of met beschermende rechten, ik noem het benadeelende rechten, zal het brood duurder worden en wanneer het brood duurder wordt, worden ook alle andere voedings- en veevoeders-artikelen duurder. Nu zeggen zij, die protectie of beschermende rechten voorstaan, dat zij dat zijn in het belang van den werkman, omdat er dan meer werk zal komen, maar die dat zeggen, misleiden u. Onder de tegenwoordige politieke partijen zijn er twee hoofdgroepen. De eerste hoofdgroep wil terug naar den tijd van vóór de Fransche revolutie, toen de grond vrij van belasting was. Toen waren de welgestelden en voornamen vrij en de belasting werd betaald door den arbeider en door den boer. Kortom door hen die het het minste konden dragen. Toen had men een graanbelasting en er zijn er nog velen die erge voorstanders zijn van een graanbelasting. Want dat is zoo een gemakkelijke belasting. Vóór het malen moet de belasting betaald worden. Het schreit ten hemel, als men hoort, hoe eenvoudige boeren ons vertellen wat toen hun lot was. Zij gingen met een kruiwagen, omdat zij geen paard meer hadden, naar den molen waar het graan moest gemalen worden.

Men vroeg hun dan of *zij* dat graan moesten gebruiken voor voeding en zij antwoordden dan „neen”, maar dat het voor het vee was. En ofschoon de ambtenaren nu heel goed wisten dat zij het voor zichzelf moesten gebruiken, gooiden zij dan zand in het meel. Een paard met zijn kleine maag kan er niet eens tegen. Deze toestanden durft thans niemand meer terugwenschen

en dank zij de liberalen is ook deze belasting verdwenen.

Thans laat men de belasting betalen door hen die het 't beste kunnen missen en hierbij is ook weer aan den dag gekomen de edele zelfverloochening der liberale partij. Want indien deze niet zich zelf verloochend had, de vermogensbelasting ware nooit tot stand gekomen. En velen hebben nu ontzaggelijk veel tegen die vermogensbelasting. Toch wensch ik ieder toe, dat hij hoog, zeer hoog, in die belasting mocht worden aangeslagen (*Hilariteit*). Men heeft gezegd er zal meer werk komen als er invoerrechten worden geheven (graanbelasting durft men niet meer noemen) en dan zal het beter gaan.

De arbeider zal echter vrij uitsluitend die belasting betalen want het is duidelijk: bij een invoerrecht van *f* 1,50 per Hectoliter zal dat een gezin van 4 personen *f* 30,— per jaar kosten en wanneer dat invoerrecht *drie gulden* wordt (want *f* 1,50 geeft veel te weinig), dan wordt dit dus *f* 60,— en grootere gezinnen naar evenredigheid". Dat zal dus voor een gezin van zes personen ongeveer *twee gulden* per week worden. Nu zegt men: „dat zullen zij meer verdienen". De arbeiders misschien? Ik betwijfel het zeer.

Want als zij, die voor beschermende rechten zijn, graanbelasting hebben verkregen, dan zullen onze veenboeren een belasting vragen op de steenkool en de fabrikanten zouden turven moeten gebruiken in hunne fabrieken en deze kunnen zonder steenkool niet bestaan. Al uw katoen en alles wat uit het buitenland moet komen, zou belast worden en dit zou een zeer zware belasting worden. Kortom men ziet wel het begin, maar nooit het einde.

Nu vraagt men een proef: Laten wij liever een proef nemen met dronkenschap, met kanker en alle andere

kwalen! Wel ontwaart men het begin, maar niet het einde, of waar het ophoudt.

Nu zijn er vele liberalen, die gaarne de belasting op inlandsch vleesch zagen afgeschaft. Maar, zeggen de protectionisten: ik zie het nut daarvan niet in, want die te arm is om een stuk brood met vleesch te eten, die neemt dan maar margarine, want vroeger gebruikten zij ook geen boter, maar wat olie en vet of anders droog brood met een stukje spek!

En als de heer VAN DEN BORCH VAN VERWOLDE hier weer optreedt, dan hoop ik tegenwoordig te zijn en zal ik hem eens vragen om eens te informeeren bij een knap, arm, maar eerlijk gezin. Er zijn van die zuinige huismoeders, die elke cent omkeeren voor zij hem uitgeven. En deze zullen, als het brood duurder wordt, honger lijden. Als hij dat gezien heeft, dan zou ik hem vragen als eerlijk man: „Zijt gij nu nog voor beschermende rechten?”

Ja, zegt men, weet gij waarom ik voor beschermende rechten ben? De boer is twee, drie jaar pacht schuldig en als dat niet verandert, wordt hij op straat gezet. Deze wijze van spreken doet mij altijd denken aan het volgende verhaaltje:

„Op zekeren dag kwam er bij een rijke dame iemand ondersteuning vragen voor een arme weduwe die huishuur schuldig was en op straat zou gezet worden als zij niet betaalde. De man vertelde zooveel goeds van de weduwe, dat de dame bewogen met haar lot, in den zak tastte en een som aan hem voor de weduwe ter hand stelde.

Maar toen de dame vroeg, wie toch wel de eigenaar van het huis was, antwoordde de man „Ik ben de huisheer.”

De taal, heeren, is den menschen gegeven, zegt men

wel eens, om zijne gedachten te verbergen, tenminste als men slim is. En wanneer men nu iemand, die zoo ijvert voor beschermende rechten, eens in zijn slaap wakker schudde en hem vroeg: „waarom pleit ge zoo voor protectie”, dan zou hij wellicht zeggen: „Ik ben de landheer” (*Applaus*).

Wij behoeven er niet veel meer over te zeggen. De Voorzitter van den *Nederlandschen Bakkersbond* te Amsterdam heeft een statistiek gemaakt, waaruit blijkt, hoe het er te Amsterdam uitziet, als het brood één cent duurder wordt. U weet misschien dat het daar gebruikelijk is, dat men bij elk brood een kaartje krijgt, en dat een bepaald aantal kaartjes recht geeft op een Paaschbrood. Hierdoor kan men gemakkelijk nagaan, hoeveel brooden er gebruikt worden, en bovendien kunnen de fabrikanten dat in hunne boeken zien. En daaruit blijkt dat als het brood ook maar één cent duurder wordt, er onmiddellijk veel minder brood gebruikt wordt. Vraag het maar eens aan „*Liefdadigheid naar Vermogen*”, die weten het wel hoe het hiermede in zijn werk gaat.

Een knappe huismoeder en er zijn nog van die echte degelijke hollandsche huisvrouwen, die menig Minister van Finantiën beschaamd zouden maken, berekent hoe zij rond kan komen. Zóóveel voor huishuur, zóóveel voor schoolgeld, en zóóveel voor brood en middageten. En wanneer nu het brood duurder wordt, dan wordt er minder brood gekocht en alzoo is de verhooging van de graanprijzen een bevel tot hongerlijden, vooral voor hen die niet langs de straat willen loopen bedelen.

Nu moeten wij verder gaan. Ik wilde alleen nog even aanroeren, dat men gezegd heeft dat er meer werk zal wezen. Maar wanneer de graanboer de beschermende rechten verkrijgt, dan kan het niet anders of men zal meer bieden voor de pacht, zoodat ook de plaatsen

duurder zullen worden. Maar hiervan profiteeren niet de landbouwers, maar de landheeren. Ik ben volstrekt niet tegen kapitalisten en landheeren. Er zijn er onder die een geheele streek voor armoede bewaren en wier beginsel is, dat, wanneer er belasting geheven moet worden, deze niet tot nadeel van den boer of werkman mag zijn. Baron d'AULNIS DE BOUREUIL, te Utrecht heeft het zoo juist gezegd: „Wij die 12 uur stoomens van Londen en Berlijn zijn, wij kunnen met elk land ter wereld concurreeren op het gebied van Landbouw en Tuinbouw, als wij slechts willen. Laat men de grenzen maar eens openzetten en we zullen eens zien hoe de vee prijzen verbeteren.”

U weet het misschien, of u weet het niet, dat de Zaanlandsche oliëfabrikanten een adres gericht hebben aan de Tweede Kamer met het verzoek de buitenlandsche lijnkoeken te belasten.

De heer T. DUVIS JR. te Koog a. d. Zaan, zelf groot lijnkoekenfabrikant, komt daartegen oogenblikkelijk met kracht in het *Landbouw Weekblad* op en vertelt ons daar dat onze veeboeren 200 millioen vee koeken per jaar gebruiken, waarvan ongeveer 40 millioen in ons land geslagen. Wordt nu bijv. *f* 1.— per 100 Kg. invoerrecht geheven, dan zou de prijs niet alleen van de 40 millioen, doch natuurlijk van de geheele 200 millioen met *f* 1.— worden verhoogd en zouden de veehouders met elkander eene extra belasting van 2 millioen gulden moeten opbrengen. Naar evenredigheid zou alle veevoeder belast worden.

Niet de prijzen, maar de winsten moeten doen uitkomen of het den boer goed gaat.

Duvis zegt: „Eigenbelang geeft het mij niet in de pen.” Maar geheel stem ik toe, dat de oliëfabrikanten er tenslotte nadeel van zullen hebben. Want de bovenmatige prijzen handhaven zich niet.

Waren allen zoo wijs dat zij hun welbegrepen belang goed beseften, dan zou men minder voor beschermende rechten ijveren en zagen wij de toekomst niet zoo donker te gemoet. Want bij de aanstaande verkiezingen zullen wij het zwaar te verantwoorden hebben.

Hoe een partij, als volkspartij, voor protectie kan zijn, als zij alles hoort en ziet wat er voor en wat er tegen is, dat weet en begrijp ik niet. Maar wanneer men ziet hoe in Brabant en Limburg, allen zonder onderscheid, daarvoor zijn en zij allen nadeel zullen hebben van graanbelasting, dan beseft men dat dit alleen kan, *door dat er een machtige invloed is, die daartoe dwingt.* Ik weet hoe het gaat in de roggestreken en ik heb vroeger jaren lang in Friesland verkeerd. De prijzen worden op onnatuurlijke wijs opgedreven, ten nadeele van den boer, tot voordeel van landheer en speculant. Zoo zal het ook gaan in de tarwestreken.

Een graanbelasting drukt ieder. Men zegt dat door de beschermende rechten meer werk zal komen en de groote steden ontvolkt zullen worden; maar Heeren, juist het omgekeerde is waar. Wanneer de inkomende rechten op de granen worden geheven, wat zal men dan zien? Een groote toevloed zal plaats hebben naar de groote steden. Bij geen enkele tak van landbouw is minder werkkraft noodig dan bij graanbouw, men doet dan alles met machines.

Ik wil hier geen namen noemen, maar ik ken er velen die aan de menschen reisgeld geven en dan moeten zij maar hun heil zoeken, in de groote steden.

Welk een toekomst, waar te platten lande, alle landbouw, machinale graanbouw wordt, waarbij al bitter weinig menschen noodig zijn. De groote bouwboer zaait zijn graan met de zaaimachine en als gewied moet worden, jaagt hij er de schoffelmachine door en wanneer

het rijp gaat worden, komt een man op den bok aan de maaimachine en maait en bindt het graan. Vroeger moesten de schoven nog gebonden worden, maar dat doet tegenwoordig de machine ook met manilla-garen en als het dan gedroogd is, wordt het gedorscht met de dorschmachine, die het graan zakschoon oplevert.

Men ziet het in Amerika, waar men zoo weinig mogelijk menschen aan het werk wil hebben om groote winsten te maken, dan kiest men den graanbouw. En nu, heeren, moet ik ophouden, hoewel ik nog gaarne wat had gezegd, maar het onderwerp is zoo ontzaggelijk uitgebreid, dat als ik alles wilde zeggen wat er van te zeggen is, ik van nacht om twee uur nog niet uitgesproken zou zijn. Men zou mij kunnen beschuldigen dat ik door te lang spreken, de gelegenheid tot debat had willen tegenhouden. Ieder die het niet met mij eens is, kome thans open en eerlijk in het openbaar er voor uit. Den eerlijken tegenstander respecteer ik. Maar iemand die tegen zijn overtuiging spreekt, hem moet men zijn achting weigeren. Het zou mij zeer, zeer spijten, als die nu niets zeide, en morgen of overmorgen ging zeggen: dit is niet waar en dat is niet waar.

De liberalen wijken niet als andere partijen voor kerkelijken dwang en hoewel haar dikwijls laksheid verweten is, zij heeft altijd pal gestaan voor de rechten van de zwakken en verdrukten.

En nu moeten wij vooral bij de landbouwers een groot misverstand wegnemen. Uit den aard van hun bedrijf zijn landbouwers eenvoudig en godsdienstig.

De kerk, heeren, heeft niets te maken met de politiek. Wanneer er een ouderling of diaken gekozen moet worden, dan doet ge dat volgens uw godsdienstige overtuiging.

Maar er zijn in hoofdzaak twee partijen op politiek gebied.

De eene partij wil, o zoo graag weer terug naar den tijd van vroeger, toen de belasting het meest drukte op de schouders van hen, die het 't minste konden dragen. Want het is zoo gemakkelijk een verteeringsbelasting, op welke wijze ook.

Maar de liberaal vraagt niet: „Heb ik er schade bij”?

De liberale partij heeft altijd oog en ooren gehad voor de stemmen der verdrukten en der zwakken en hen altijd willen helpen. Ik weet het, ook zij is niet volmaakt.

Maar laten wij de kerk buiten de politiek houden. Laat ieder bij het kiezen van diakenen, notabelen of ouderlingen met hartelust naar zijn godsdienstige overtuiging kiezen. Maar wanneer er moet gekozen worden tusschen de liberale partij die goed hervormen wil, die gaarne de toestanden wil verbeteren, en tusschen de partij die graag de toestanden van vroeger zou willen herstellen, kiest dan den candidaat der liberalen.

Levendige Toewijchingen.